



Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

10 (6) 2023

<https://doi.org/10.46868/atdd.2023.580>

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received : 24.11.2023

Kabul tarihi | Accepted: 10.12.2023

Yayın tarihi | Published : 25.12.2023

Hüseyin Hilmi Aladağ

<https://orcid.org/0000-0001-5317-5777>

Assistant Professor, Osmaniye Korkut Ata University Kadirli Faculty of Social Sciences and Humanities, Turkey, hilmialadag@osmaniye.edu.tr;

Atf Künyesi | Citation Info

Aladağ, H. H. (2023). Tarihî Biyografilere Psikolojik Yaklaşımların Uygulanmasında Doğal ve Kültürel Farklılıklar Meselesi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (6), 2035-2047.

Tarihî Biyografilere Psikolojik Yaklaşımların Uygulanmasında Doğal ve Kültürel Farklılıklar Meselesi

Öz

Tarihî biyografi çalışmaları, temelde bireylerin yaşamları ve toplumsal etkileşimlerinin kapsamlı bir şekilde birleşimini sunma amacı taşımaktadır. Ancak, bu tür incelemelerde karşılaşılan yaygın bir zorluk, bireylerin yaşamlarını etkileyen doğal ve kültürel faktörlerin eksiksiz bir şekilde anlaşılmasının karmaşıklığıdır. Bu bağlamda, tarihî biyografilere psikolojik yaklaşımların uygulanmasında, özellikle de doğal ve kültürel farklılıkların dikkate alınmasının ne denli önemli olduğu üzerine bir odaklanma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Doğal farklılıklar; bireylerin genetik, biyolojik ve psikolojik çeşitlilikleriyle ilgilidir ve tarihî figürlerin yaşamlarını ve karar alma süreçlerini şekillendirme potansiyeline sahiptir. Bu çerçevede, tarihçiler ve araştırmacılar, bireylerin doğal yapısının tarihî bağlamda nasıl bir etki meydana getirdiğini anlamak adına psikolojik yaklaşımları uygulama ihtiyacını hissetmektedirler. Kültürel farklılıklar ise, bireylerin yaşadıkları toplumun tarihi, dili, inançları, değerleri ve sosyal normlarına dayanan dinamiklerini ifade eder. Tarihî biyografilere psikolojik bakış açıları getirilirken, kültürel bağlamın da aynı ölçüde önemli olduğu unutulmamalıdır. Bireylerin içsel dünyalarını ve karşılaştıkları kültürel etkileşimleri anlamak, tarihî figürlerin yaşamlarının tam bir portresini ortaya çıkarmak için kritik bir unsurdur. Bu makale, tarihî biyografilere psikolojik yaklaşımların uygulanmasında doğal ve kültürel farklılıkların dikkate alınmasının, geçmişi daha derinlemesine anlama çabalarına önemli bir katkı sağlayabileceği

hususunun altını çizmektedir. Bu bağlamda, doğal ve kültürel faktörlerin etkileşimi üzerine bir analiz, tarihî biyografi çalışmalarında daha kapsamlı ve nüanslı bir metodolojinin geliştirilmesine olanak tanıyabilir.

***Anahtar Kelimeler:** Psikobiyografi, Tarih Metodolojisi, Tarihyazım, Doğal Farklılıklar, Kültürel Farklılıklar*

The Problem of Natural and Cultural Differences in Applying Psychological Approaches to Historical Biographies

Abstract

Historical biography studies fundamentally aim to provide a comprehensive synthesis of individuals' lives and their societal interactions. However, a prevalent challenge encountered in such examinations is the complexity of fully understanding the natural and cultural factors that impact individuals' lives. In this context, there emerges a necessity to focus on the application of psychological approaches to historical biographies, particularly emphasizing the importance of considering natural and cultural differences. Natural differences relate to individuals' genetic, biological, and psychological diversities, holding the potential to shape the lives and decision-making processes of historical figures. Within this framework, historians and researchers feel the need to apply psychological approaches to comprehend how individuals' natural characteristics have influenced historical contexts. Cultural differences, on the other hand, express the dynamics based on the history, language, beliefs, values, and social norms of the societies individuals inhabit. While incorporating psychological perspectives into historical biographies, it is crucial not to overlook the equal significance of the cultural context. Understanding individuals' inner worlds and the cultural interactions they encounter becomes a critical element in portraying a complete portrait of the lives of historical figures. This article will argue that considering natural and cultural differences in the application of psychological approaches to historical biographies can significantly contribute to a deeper understanding of the past. In this context, an analysis of the interaction between natural and cultural factors may pave the way for the development of a more comprehensive and nuanced methodology in historical biography studies.

***Keywords:** Psychobiography, Historical Methodology, Historiography, Natural Differences, Cultural Differences*

Giriş

Tarihi bir şahsiyetin hayatını incelerken psikolojik yaklaşımlar ve psikoloji teorileri uygulanırken, bireyin kendine özgü özelliklerini ve temel farklılıklarını dikkate almak, derinlemesine ve kapsamlı bir analiz için esastır. Tarihi bir şahsiyetin psikolojik analizinde temel farklılıkları dikkate almak, bireysel ve tarihsel etkileşimleri daha derinlemesine anlamaya

yardımcı olur. Bu analiz, incelenecek insanın tarihsel önemini ve etkisini çok boyutlu bir perspektiften değerlendirmek için geniş bir çerçeveye sunar. Her bir bireyin özgünlüğü, onların tarihsel figür olarak rolünü ve etkileşimlerini anlamak için önemlidir ve bu yüzden psikolojik analizlerde özel bir öneme sahiptir. Öncelikle kişisel özelliklerin tanımlanması gerekir. İncelenecek insanın eşsiz/benzersiz kişilik özellikleri, ilgi alanları, yetenekleri ve zayıflıkları tanımlanır ve bu özellikler, bireyin tarih sahnesindeki rolünü anlamada yardımcı bir unsur olarak katkı sağlar. Bireyin fiziksel özellikleri, sağlık durumu ve bunun psikolojik durumu üzerindeki etkileri, psikolojik analizde dikkate alınmalıdır. Bireyin sosyal çevresi ve kültürel etkileşimleri, psikolojik analizde onların toplumsal uyumları ve etkileşim biçimlerini anlamak için önemlidir. Toplumlar arasında normlar ve beklentiler farklılık gösterir. Bu normlar, bireylerin davranışlarını düzenleyen kuralları içerir. Tarihî olayları ve figürleri değerlendirirken, o dönemdeki toplumsal normları anlamak önemlidir. Kişisel inançlar ve değerler ise en genel anlamda kişinin kâinat tasavvurunu ortaya koyar. Tarihi şahsiyetin inançları, değer yargıları ve etik ilkeleri, onların karar alma süreçleri ve hayatı üzerinde belirleyici olabilir. İncelenecek insanın eğitimi, okuduğu eserler ve etkilendiği düşünürler, onların dünya görüşünü ve psikolojik yaklaşımlarını şekillendiren faktörlerdendir. İncelenecek insanın zorluklar karşısında gösterdiği psikolojik direnç ve kırılganlık, onların kişisel direncini ve stresle başa çıkma kapasitesini anlamak için gereklidir. Bireyin öznel deneyimleri ve olayları algılama biçimleri, onların psikolojik yapısını ve tarihsel eylemlerini anlamada kritik olabilir. İncelenecek insanın kişisel hedefleri, kariyer planları ve yaşamda ulaşmak istedikleri, motivasyonlarını ve eylemlerini şekillendiren önemli faktörlerdendir. Tarih araştırmalarına psikolojik yaklaşımları uygularken dikkatle üzerinde durulması gereken bir diğer önemli husus linguistik farklılıkların da hesaba katılmasıdır. Dil, kültürün, düşünce biçiminin ve toplumsal normların bir yansımasıdır. Farklı dönemlerde ve kültürlerde kullanılan dil, o dönemin düşünce biçimini ve duygusal ifadelerini yansıtır. Tarihî belgelerdeki dilin analizi, o dönemin psikolojik atmosferini anlamada yardımcı olabilir.

1. Tarih Araştırmalarında Psikolojik Yaklaşımların Uygulanmasında Doğal Farklılıklar

Tarih araştırmaları, geçmişin derinliklerine inmek ve insanlığın dönüşümünü anlamak için çeşitli disiplinlerin kesişim noktasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu alandaki geleneksel yaklaşımlar genellikle siyasi, ekonomik ve kültürel faktörlere odaklanarak toplumsal olayları açıklamaya yönelik bir çaba içerir. Ancak, son yıllarda, tarihçilerin ve araştırmacıların dikkati, bireylerin ve toplumların davranışlarını anlamak için psikolojik yaklaşımlara yönelmiştir. Bu bağlamda, doğal farklılıkların tarih sahnesindeki rolü hem bireyin hem de toplumun geçmişi üzerinde etkili olan unsurları anlamak adına giderek artan bir ilgi çekmektedir. Psikolojik

yaklaşımların tarih araştırmalarında kullanılması, geçmiş olayları yalnızca dışsal etkenlere dayalı olarak değil, aynı zamanda bireylerin i dünyalarını anlamak ve değerlendirmek amacıyla bir araç olarak görmeyi hedefler. Bu noktada, doğal farklılıkların, yani bireyler arasındaki genetik, biyolojik ve psikolojik çeşitliliklerin, tarih boyunca nasıl bir etkiye sahip olduğunu sorgulamak, tarih araştırmalarının yeni bir boyut kazanmasına neden olabilir. Tarih araştırmalarındaki geleneksel yaklaşımları dışarıda bırakmadan fakat onları da aşarak, doğal farklılıkların, bireylerin karar verme süreçlerinden toplumların dönüşümüne kadar geniş bir yelpazede nasıl bir rol oynadığını anlamak, tarihçilerin geçmişi daha derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde değerlendirmelerine imkn tanıyabilir.

1.1.Fiziksel Farklılıklar

Biyolojik farklılıklar, bireylerin genetik, anatomik ve fizyolojik özelliklerindeki çeşitliliği içerir. Bu faktörler, bireylerin davranışları, algıları ve tepkileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Psikobiyografik bakımdan incelenecek insanın yaşı, genel fiziksel sağlık durumu, enerji seviyeleri ve dayanıklılığı gibi faktörler, onların günlük aktivitelerini ve psikolojik durumlarını etkileyebilir. Bireyin fiziksel görünüşü ve özellikleri, toplum içindeki algıları ve kendine olan güvenini etkileyebilir, bu faktörler bireyin yaşamını ve tarihteki rolünü etkileyebildiği gibi tüm etkileşim unsurlarında fark edilebilir. İncelenecek insanın karşılaştığı fiziksel engeller veya zorlanmalar, onların psikolojik dirençlerini ve dünyayla etkileşim biçimlerini belirleyebilir. Uzun süreli sağlık sorunları veya kronik ağrılar, kişinin ruh halini, motivasyonunu ve karar verme süreçlerini etkileyebilir. İncelenecek insanın çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki fiziksel gelişimi, onların psikolojik ve sosyal gelişimlerini etkileyebilir. Beslenme alışkanlıkları ve yaşam tarzı seçimleri, fiziksel sağlık ve dolayısıyla psikolojik durum üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Fiziksel eğitim ve aktiviteler, özellikle askeri veya atletik eğitim, kişinin disiplin ve kararlılık gibi özelliklerini etkileyebilir. İncelenecek insanın cinsellik ve cinsel kimlik anlayışları, psikolojik analizde toplumsal rol ve ilişkilerle etkileşimlerini anlamak için önemlidir. Yaşlanma süreci ve yaşlılık döneminin getirdiği fiziksel değişiklikler, bireyin hayat perspektifi ve ölümle ilişkisi üzerinde etkili olabilir (Ateş ve Arık, 2022, s. 325-327).

1.2.Psiko-genealojik Farklılıklar

Tarihî biyografiler, bireylerin yaşamları ve toplumsal etkileşimlerin karmaşıklılığını anlama çabalarında merkezi bir role sahiptir. Ancak, bu tür analizlerde karşılaşılan temel zorluklardan biri, bireyler arasındaki farklılıkların tam anlamıyla anlaşılmasının güçlüğüdür. Psiko-genealojik farklılıklar, bireylerin genetik, psikolojik ve kültürel geçmişlerinin birleşiminden kaynaklanan zgn özellikleri içermektedir. Bu faktörler, bireylerin davranışları, düşünce süreçleri ve duygusal tepkileri üzerinde etkili olabilmektedirler. Dolayısıyla bireyler

arasındaki psiko-genealojik farklılıkların anlaşılması, geçmişin daha derin bir kavranışını sağlamak adına önemli bir role sahiptir. Tarihi bir şahsiyetin hayatını inceleyen çalışmalarda psikolojik yaklaşımlar ve teorileri uygularken psiko-genealojik farklılıkların dikkate alınması, bireyin psikolojik yapısını etkileyen aile geçmişi, atalarının yaşam deneyimleri ve genetik mirası gibi faktörlerin analizini içerir. Tarihi şahsiyetin aile kökenleri, soyağacı ve aile üyelerinin tarihsel konumları incelenir. Bu, bireyin psikolojik gelişiminde etkili olabilecek aile dinamikleri ve kalıtsal etkiler hakkında bilgi sağlar. İncelenecek insanın aile içindeki ilişkileri ve bu ilişkilerin onun kişilik gelişimi üzerindeki etkileri değerlendirilir. Örneğin, ebeveynlerle, kardeşlerle ve diğer aile bireyleriyle olan ilişkileri psikolojik profillerinin anlaşılmasında önemlidir. Ataların deneyimleri, özellikle travmatik olaylar veya önemli başarılar, sonraki nesillerin psikolojik yapılarını etkileyebilir (Schützenberger, 2014, s. 25-32). Aile hikayeleri ve anlatıları bu analize dahil edilebilir. Bireyin genetik mirası, psikolojik eğilimler ve potansiyel sağlık sorunları gibi faktörlerin anlaşılmasına katkıda bulunabilir (Moalem, 2016, s. 216-218). Genetik yatkınlıkların psikolojik analize uygulanması, davranış ve kişilik özellikleri ile ilişkili olabilir. Aile gelenekleri, değerleri ve kültürel mirası, bireyin kimlik gelişimi ve değer yargıları üzerinde etkili olabilir. Bu kültürel mirasın psikolojik analizde nasıl ele alındığı önemlidir. Tarihi şahsiyetin kendi aile kurumu ve çocuklarıyla ilişkileri, onların kişisel yaşamlarını ve genel psikolojik durumlarını anlamada kullanılabilir. İncelenecek insanın aile tarihinin, psikolojik teorilerle yorumlanması; örneğin, ataerkil veya matriarkal aile yapısının bireyin psikolojisi üzerindeki etkileri gibi konular ele alınabilir. İncelenecek insanın aile içindeki rol modelleri ve kendilerini bu modeller üzerinden kimlikleştirdiği figürler, onların davranışlarını, kariyer seçimlerini ve yaşam yollarını şekillendiren önemli faktörler olabilir (Schützenberger, 2014, s. 23).

2. Tarih Araştırmalarında Psikolojik Yaklaşımların Uygulanmasında Kültürel Farklılıklar

Kültürel farklılıklar, bireylerin ve toplumların geçmişteki davranışlarını, inançlarını ve değerlerini etkileyen önemli unsurlardan biridir. Tarihçilerin, bu farklılıkları anlamak için psikolojik teorilere başvurması, geçmiş olayların daha bütünlükçü bir analizini mümkün kılacaktır. Kültürel faktörlerin, bireylerin zihinsel süreçlerinden toplumların kolektif hafızasına kadar geniş bir yelpazede nasıl etki ettiğini anlamak, tarih araştırmalarının sınırlarını genişletebilir. Tarih araştırmalarında kültürel farklılıkların psikolojik bakış açısıyla nasıl anlaşılacağı ve bu yaklaşımın tarihsel analizlere nasıl katkı sağlayabileceği irdelenmelidir. Kültürel farklılıkların, tarih boyunca toplumların etkileşimleri, çatışmaları ve işbirliklerini nasıl şekillendirdiğini anlamak, tarihçilere daha kapsamlı ve derinlemesine bir bakış açısı sunabilir. Bu noktada, kültürel farklılıkların tarih sahnesindeki dinamik rolünü çözümlenmek, tarih

araştırmalarında çok boyutlu bir yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadır. Tarihi bir şahsiyetin hayatını inceleyen çalışmalarda psikolojik yaklaşımlar ve teorileri uygularken kültürel farklılıkların dikkate alınması, çalışmanın doğruluğunu ve kapsamlılığını artırır (Carlson, 1988, s. 105- 107). Bu yaklaşımlar, tarihi bir şahsiyetin psikolojik analizinin daha doğru ve tam bir şekilde yapılmasını sağlar. Psikolojik yorumların ve sonuçların, tarihi ve kültürel bağlam içinde ele alınması, daha geniş bir anlayışa ve nihayetinde daha sağlam tarihsel sonuçlara yol açar (Howe, 1997, s. 239-242). Tarihi şahsiyetin yaşadığı dönemin kültürel değerleri, normları ve inanç sistemleri derinlemesine araştırılır. Böylece, kişinin davranışları ve kararları bu kültürel çerçevede yorumlanabilir. Psikolojik teorilerin ve kavramların kültürel görecelilik perspektifiyle ele alınması önemlidir. Batı merkezli psikolojik teorilerin, farklı kültürlerdeki bireyler için geçerliliğinin sorgulanması gerekir (Ridley, 2009, s. 246-247). İncelenecek insanın kişisel ve toplumsal kararlarında etkili olan etik kodlar ve inanç sistemleri, onların psikolojik profili oluşturulurken dikkate alınmalıdır. Kültürlerarası psikoloji araştırmalarından yararlanılarak, farklı kültürlerdeki bireylerin davranış ve düşünce biçimlerini anlamak için geniş bir çerçeve sunulur. Tarihi şahsiyetin eylemleri ve motivasyonları, sadece kendi kültürleri içinde değil, aynı zamanda diğer kültürlerle olan etkileşimleri bağlamında da incelenir. İncelenecek insanın kullanmış olduğu dil ve retorik, kültürel ve sosyal bağlam içinde analiz edilir. Dilin ve söylemin, kişinin psikolojik yapısını ve kültürel etkileşimlerini yansıttığı düşünülür. Psikolojik teorilerin kültürel adaptasyonları yapılır. Batı merkezli teorilerin doğrudan uygulanması yerine, kişinin kültürel bağlamına uygun hale getirilerek teoriler gözden geçirilir. Farklı kültürel arka planlara sahip araştırmacılardan oluşan ekipler, daha geniş bir perspektif ve objektiflik sağlayabilir. Tarihsel bağlamda incelenecek insanın içinde yaşadığı kültürün etnografik çalışmaları, psikolojik analiz için zengin bir veri kaynağı sunar. Tarihi şahsiyetin davranışlarının, aynı dönemde farklı kültürlerde yaşamış kişilerle karşılaştırmalı analizi yapılmalıdır (Greenfield, 2013, s. 1722-1731).

2.1. Tarihsel Farklılıklar

Tarih, zaman içindeki değişim ve gelişmelerin karmaşıklığını anlamak adına sürekli bir keşif ve anlama sürecini içermektedir. Geleneksel tarih araştırmaları genellikle olayların kronolojik sıralamasına odaklanarak tarihsel gelişmeleri izlemeye çalışır. Ancak, tarihsel bir perspektifi tam anlamıyla kavramak için, olayların ötesinde yatan bireysel ve kolektif psikolojik dinamikleri anlamak kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu noktada, tarih araştırmalarında psikolojik yaklaşımların tarihsel farklılıkları açığa çıkarma potansiyeli önemli bir yer tutmaktadır. Tarihsel farklılıklar, zaman içindeki toplumların düşünce tarzları, değerleri ve davranış biçimleri arasındaki değişkenlikleri ifade eder. Bu bağlamda, psikolojik perspektiflerin tarih sahnesine getirdiği derinlik, geçmişin karmaşıklığını daha anlaşılır ve katmanlı hale getirebilir. Böyle bir

yaklaşım, tarihçilere sadece olayları kronolojik sıralama düzeyinde değil, aynı zamanda insanlığın tarih boyunca nasıl dönüştüğünü anlama açısından daha derinlemesine bir perspektif sunabilir. Tarihsel farklılıkları psikolojik bir lensle anlamak, geçmişin karmaşıklığını ortaya koymak ve bu anlayışı günümüz bağlamında değerlendirmek adına zengin bir alan sağlayabilir. Tarihi bir şahsiyetin hayatını incelerken psikolojik yaklaşımların uygulanması aşamasında, tarihsel farklılıkları dikkate almak esastır. Bu hem tarih disiplininin hem de psikolojinin bağlamına özgü faktörlerin anlaşılmasını içerir (Muthukrishna, Henrich v.d, 2021, s. 717-721). İncelenecek insanın yaşadığı dönemin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel koşullarını anlamak temel bir öneme sahiptir. Bu faktörler, o dönemdeki insanların psikolojisini etkilemiş olabilir ve bu nedenle analizde dikkate alınmalıdır. O döneme özgü normlar, değerler ve beklentiler, kişinin davranışlarını ve kararlarını şekillendirmede önemli rol oynamış olabilir. Bu nedenle, psikolojik yorumlar yapılırken bu tarihsel normlar göz önünde bulundurulmalıdır. Çağdaş psikoloji teorileri, tarihsel şahsiyetlerin analizinde kullanılabilir, ancak bu teorilerin tarihsel dönemin bilgi ve inanç sistemleriyle uyumlu hale getirilmesi gerekebilir (Watson, 1976, s. 95-101). Psikoloji disiplininin kendisi zaman içinde gelişmiştir (Gergen, 1998, s. 15- 29). Tarihsel bir şahsiyeti analiz ederken, onların yaşadığı dönemin psikolojik anlayışı ve teorileri dikkate alınmalıdır. Tarihsel olaylar, özellikle savaşlar, ekonomik krizler veya büyük sosyal değişimler, insanların psikolojisini önemli ölçüde etkileyebilir. Bu tür etkiler, incelenecek insanın psikolojik profilinin oluşturulmasında göz önünde bulundurulmalıdır. Tarihsel figürler hakkındaki çağdaş tanıklıklar ve yorumlar, onların psikolojik portrelerinin oluşturulmasında kritik bilgiler sunabilir (McAdams, 1988, s. 1-5). Bu kaynaklar, dönemin psikolojik anlayışını yansıtır. İncelenecek insanın davranışları ve kişilik özellikleri, aynı dönemde yaşamış diğer tarihsel figürlerle karşılaştırılarak daha iyi anlaşılabilir.

2.2.Kâinat Tasavvuru/Dini İnanç Farklılıkları

Tarih disiplini içinde psikoloji kuramlarıyla incelenilmek istenen insanın felsefi ve teolojik inançları, onların kâinat tasavvurunun temelini oluşturur ve bu inançlar, onların hayatı ve olayları yorumlama şekillerini belirler. İncelenecek insanın yaşadığı dönemin ve kültürün genel dünya görüşü ve kozmolojik anlayışları, bireysel inanç ve algıları üzerinde etkili olabilir. İncelenecek insanın kişisel deneyimleri, özellikle yaşadıkları zorluklar ve başarılar, kâinat tasavvuru ve dünya görüşünü etkileyebilir (Agorastos, Demiralay v.d, 2014, s. 93-96). Bireyin eğitim düzeyi ve bilgi edinme yolları, onların evren ve varoluş hakkındaki fikirlerini şekillendirebilir. İncelenecek insanın dünya görüşü, onların psikolojik sağlık durumu ve yaşamla başa çıkma stratejileri üzerinde etkili olabilir. Dünya görüşü, tarihsel ve toplumsal bağlam içinde değerlendirilir. İncelenecek insanın dünya görüşünün, yaşamın farklı

dönemlerinde nasıl geliştiği veya değiştiği incelenir. Bir kişinin kâinat tasavvuru sanatsal veya edebi eserleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilir. İncelenecek insanın karar alma süreçleri ve liderlik tarzı, onların evrensel anlam ve amaç hakkındaki düşünceleriyle şekillendirilmiş olabilir. İncelenecek insanın iletişim tarzı ve başkalarıyla etkileşimi, onların dünya görüşünü yansıtır dolayısıyla psikolojik analizde önemli bir bileşendir. İncelenecek insanın inanç sistemleri, dini pratikleri ve manevi yaşantıları, onların dünya görüşü ve karar verme süreçleri üzerinde derin etkiler meydana getirir ve bu yüzden dikkatli bir şekilde incelenmelidir. Kişiliğin oluşumunda dini inançlar ve pratikler önemli bir rol oynayabilir (Baysal, 2022, s. 361-364). İncelenecek insanın dini inançları, onların etik yaklaşımlarını, ahlaki değerlerini ve dünyayı algılama biçimlerini şekillendirebilir. Dini inançlar, bireylerin hayat hikayelerinde önemli kararlar alırken motivasyon kaynağı olabilir. Bu motivasyonların psikolojik analizde tanımlanması, incelenecek insanın eylemlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur. Tarihi şahsiyetin yaşadığı dönemdeki dini normlar ve değerler, onların sosyal çevreleriyle etkileşimlerini ve toplumsal olaylara tepkilerini etkileyebilir. Bireyin dini cemaat veya gruplarıyla olan ilişkileri ve bu topluluklar içindeki rolü, psiko-sosyal dinamikler açısından incelenir. Bu analiz, kişinin liderlik tarzı ve etkileşim biçimleri hakkında içgörüler sağlar. İncelenecek insanın yaşamında dini inançlarla ilgili çatışmalar veya içsel mücadeleler olmuşsa, bu deneyimlerin onların psikolojik yapısını nasıl etkilediği araştırılabilir (İbrahim, 2018, s. 72-75). İncelenecek insanın dini inançlarının tarihsel olaylar üzerindeki etkisi, özellikle dini liderler veya dini motivasyonlarla hareket eden figürler için önemli olabilir. İncelenecek insanın dini pratikleri hem çağdaş hem de tarihsel perspektiflerden değerlendirilir. Bu, dini inançların zaman içinde nasıl değiştiğini ve kişinin kendi inançlarını nasıl yorumladığını anlamaya yardımcı olur. Dini inançların psikolojik analizine, psikoloji teorileri ve dini çalışmalar arasında bir köprü kurularak yaklaşılmalıdır. Tarihi figürün dini inançlarının, farklı dini ve kültürel gruplarla olan etkileşimleri içinde ele alınması, onların geniş toplumsal ve kültürel çevreleriyle olan ilişkilerini anlamak için önemlidir.

2.3.Sosyo-Ekonomik Farklılıklar

Sosyo-ekonomik farklılıkların tarih araştırmalarında psikolojik bakış açısıyla ele alınması, toplumların gelişimini daha bütünlükçü bir şekilde anlamlandırmaya yardımcı olabilir. İnsanların ekonomik durumlarının, toplumsal konumlarının ve ekonomik bağlamdaki ilişkilerinin, tarih boyunca nasıl bir etki meydana getirdiğini anlamak, olayları bir adım öteye taşıyarak toplumların kolektif bilincinin ve davranış biçimlerinin daha iyi değerlendirilebilmesini sağlayabilir.

Tarihi bir şahsiyetin hayatını psikolojik bakımdan incelerken ekonomik farklılıkların dikkate alınması, bireyin kararları ve davranışları üzerinde ekonomik faktörlerin etkisini

anlamayı gerektirmektedir. Bu durum, ekonomik koşulların bireysel ve toplumsal psikoloji üzerindeki etkisini kapsamaktadır. İncelenecek insanın yaşadığı dönemin ekonomik koşulları, onların yaşam standartları, servet düzeyi gibi faktörler dikkate alınır. İncelenecek insanın sosyoekonomik sınıfı, onların dünya görüşünü, önceliklerini ve karar verme süreçlerini etkilemiş olabilir. İnsanların yaşamlarını şekillendiren sosyoekonomik koşulların, tarih boyunca toplumsal yapıları ve bireylerin kimlik algılarını derinlemesine etkilediğine dair sağlam kanıtlar vardır (Manstead, 2018, s. 287). Bu durum psikolojik analizde dikkate alınmalıdır. Ekonomik krizler, durgunluklar ve refah dönemleri gibi olaylar, kişinin psikolojik durumu ve davranışları üzerinde etkili olabilir. Bu tür ekonomik olayların bireysel etkileri incelenmelidir. İncelenecek insanın mesleki başarıları ve kariyeri, onların ekonomik koşulları ve bunların kişisel gelişim üzerindeki etkileri ele alınarak analiz edilir. İncelenecek insanın ekonomik hedefleri ve hırsı, onların kararlarını ve eylemlerini şekillendirmede bir faktör olabilir. Psikolojik analizde, bu tür motivasyonlar özel olarak incelenmelidir. Ekonomik davranış teorileri ve modeller, kişinin ekonomik kararlarını ve bu kararların psikolojik yönlerini anlamak için kullanılabilir. Tarihi bir liderin uyguladığı veya etkisi altında kaldığı ekonomik politikalar, onların ve halkın psikolojisini şekillendiren önemli faktörler olabilir. İncelenecek insanın zenginlik ve iktidarla olan ilişkisi, onların psikolojik profili ve sosyal etkileşimleri üzerinde önemli bir rol oynayabilir. Ekonomik eşitsizlikler ve adalet algısı, özellikle tarihi bir lider veya aktivist için, onların psikolojik motivasyonlarını ve eylemlerini belirleyen faktörler arasında olabilir. İncelenecek insanın ekonomik bağımsızlık derecesi, onların özgürlük ve öz-yeterlilik algılarını etkileyebilir ve psikolojik analizde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır (Alexander, 1988, s. 70-75).

2.4.Eğitim Farklılıkları

Tarihi bir şahsiyetin hayatını incelerken eğitim farklılıklarını dikkate almak, çevresel faktörlerin başında geldiği ve kişileri inşa eden bir süreç olduğu için psikobiyografilerde özel bir öneme sahiptir. Kişinin bilgi edinme sürecini, düşünce yapısını ve karar verme mekanizmalarını anlamak için bilhassa gereklidir. İncelenecek insanın formel/informel eğitim seviyesi, okuduğu okullar, etkilendiği öğretmenler/ustalar ve akademik başarıları gibi eğitim geçmişini detayları, onların düşünce tarzlarını ve dünya görüşlerini etkileyebilir. İncelenecek insanın öğrenme stilleri, entelektüel eğilimleri ve tercih ettiği bilgi edinme yöntemleri, onların problem çözme ve karar verme süreçlerini anlamak için önemlidir. İncelenecek insanın yaşadığı dönemde ve toplumda eğitime erişim düzeyi ve eğitim fırsatları, bireyin bilgi ve beceri gelişiminin ya da yetersizliğinin kaynağını tespit etmede katkı sağlayabilir. Eğitimin sosyal ve kültürel bağlamı, özellikle farklı sosyo-ekonomik sınıflardan veya toplumsal gruplardan gelen

bireyler için, kişisel gelişim ve dünya görüşünü etkileyebilir. Formel eğitimin ötesinde, kişinin kendini eğitime çabaları ve ömür boyu öğrenmeye olan tutkusu, onların kişisel ve profesyonel gelişimine ışık tutabilir. İncelenecek insanın eğitim ve kariyer seçimleri, psikolojik analizde onların hedefleri, ilgi alanları ve kişilik özelliklerini yansıtır (Gronn, 1993, s. 345-350). Eğitimin ideolojik yönleri, kişinin düşünce yapısını ve ideolojik tutumlarını etkileyebilir. Bu, onların siyasi ve sosyal eylemlerini anlamada kullanılabilir. İncelenecek insanın entelektüel çevresi ve akademik akranlarıyla etkileşimi, onların düşünce biçimlerini ve psikolojik gelişimlerini etkileyebilir. Eğitim deneyimleri, bireyin kişisel gelişimiyle ilintili kritik düşünme becerileri veya sanatsal becerileri üzerinde derin etkiler oluşturabilir. Eğitim farklılıklarının, tarihi bir figürün kendi dönemindeki ve sonraki nesiller üzerindeki etkilerinin hesaba katılması önem taşır. Bazı toplumlarda, eğitim seviyesi arttıkça bireylerin toplumsal değişimi etkileme potansiyeli artabilir. Ancak, bu durum politik ve toplumsal sistemle de sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Eğitimli bireylerin etkileme kapasitesi, toplumun politik yapısı ve sosyal normlarına büyük ölçüde bağlıdır. Eğitim seviyesinin etkisi, yalnızca eğitim miktarına değil, aynı zamanda eğitimin kalitesine de bağlıdır. Kaliteli bir eğitim alan bireyler, toplumsal değişimi daha etkili bir şekilde yönlendirebilir. Ancak, eğitim sisteminin kalitesiz olduğu durumlarda, eğitim seviyesi toplumsal değişime olan etkiyi sınırlayabilir. Kaliteli eğitim, birçok farklı boyuttan etkilenen karmaşık ve izafi bir kavramdır. Eğitim kalitesi, dönemsel, kültürel ve bölgesel farklılıklara bağlı olarak değişebilir. Tarihin bir döneminde herhangi bir toplumda veya bölgede kabul edilebilir olan eğitim standartları, başka bir yerde aynı şekilde değerlendirilmeyebilir. Toplumsal beklentiler ve ihtiyaçlar zaman içinde değişebilir. Bir toplumda "kaliteli eğitim" olarak kabul edilen standartlar, diğer bir toplumda veya dönemde aynı şekilde değerlendirilmeyebilir. Eğitim kalitesi, bir ülkenin veya bölgenin ekonomik durumu ve eğitim kaynaklarıyla da ilişkilidir. Ekonomik sınırlamalar ve kaynak eksikliği, eğitim kalitesini olumsuz etkileyebilir (Doherty, 2008, s. 245-255).

2.5.Linguistik/Semantik Farklılıklar

Tarihi bir şahsiyetin hayatını araştırırken linguistik/semantik farklılıkları dikkate almak, bireyin düşünce yapısını, iletişim becerilerini ve sosyal etkileşimlerini anlamak için son derece önemlidir. İncelenecek insanın anadili ve diğer dillerdeki yetkinlik seviyesi, onların düşünce ve ifade biçimlerini etkiler. Dil becerileri, bireyin düşünce yapısını ve kültürlerarası etkileşimini anlamada önemlidir. Linguistik ve semantik farklılıklar, bireylerin iletişim biçimleri, dil kullanımı ve anlamlandırma süreçlerindeki çeşitliliği içermektedir. Bu faktörler, bireylerin dünya görüşleri, ifade tarzları ve anlamlandırma biçimleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olabilir. Dilin ve lehçenin kültürel ve sosyal konumu, kişinin sosyal statüsü ve kimlik algısı üzerinde etkili olabilir. İncelenecek insanın retorik becerileri ve iletişim tarzı, onların liderlik

etkisini ve ikna kabiliyetini anlamak için incelenir. İncelenecek insanın farklı dilleri ve lehçeleri kullanma yeteneği, onların düşüncelerini ve dünya görüşlerini çeşitlendirebilir. İncelenecek insanın yazılı eserleri ve konuşmaları, onların düşünce ve iletişim tarzlarını yansıtır. Linguistik analiz, bu metinlerdeki anlam katmanlarını ve stilistik özellikleri ortaya çıkarabilir. Biyografik bakımdan araştırılan insanın linguistik zekâsı, öğrenme tarzını ve entelektüel etkileşimlerini anlamada da kullanılabilir. Dilin düşünce üzerindeki etkisi, bireyin problem çözme ve karar verme süreçlerini anlamak için incelenir. Dilin tarihsel değişim ve dönüşümü, kişinin yaşadığı dönemin linguistik özellikleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmelidir. Dil, zaman içinde değişebilir ve kelimelerin anlamları dönüşebilir. Tarihsel analizlerde bu değişimler göz ardı edilirse, geçmişte kullanılan bir terimin günümüzdeki anlamından farklı bir anlama gelmiş olabileceği unutulabilir. Bu durum, belirli bir dönemin kültürel ve toplumsal bağlamını yanlış yorumlamaya neden olabilir. Karşılaşılan dil engelleri ve iletişim sorunları, kişinin sosyal etkileşimlerini ve çevresiyle olan ilişkilerini anlamada önem taşır. Bireyin kişisel ve toplumsal kimlik inşasında dilin oynadığı rol araştırmaya konu olan insanın kimlik algısını ve gruplarla ilişkilerini anlamak için incelenmelidir (Atari ve Dehghani, 2022, s. 212-220).

Sonuç

Bu çalışma, tarihî biyografilerin psikolojik yaklaşımlarla incelenmesinde, bireylerin doğal ve kültürel farklılıklarının hesaba katılmasının önemini vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, tarihî figürlerin hayatlarını anlamak ve çözümlmek için bu farklılıkları dikkate almanın, daha kapsamlı ve derinlemesine bir bakış açısı sunabileceğini ortaya koymaktadır. Doğal farklılıkların tarihî biyografilerdeki etkisini anlamaya yönelik çabalar, genetik, biyolojik ve psikolojik çeşitliliklerin bireylerin duygusal tepkileri, düşünsel süreçleri ve kişisel gelişimleri üzerindeki belirgin etkilerini vurgulamaktadır. Bu, tarihî figürlerin yaşamlarını sadece dışsal faktörlere indirgememek, aynı zamanda içsel dinamikleri de dikkate almak anlamına gelir. Kültürel farklılıkların analizi ise, tarihî biyografilerin içinde buldukları toplumsal çerçevenin önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada aynı zamanda inanç sistemleri, değerler, sosyal normlar ve linguistik farklılıklar gibi kültürel unsurların, bireylerin yaşam tarzlarına ve karar alma süreçlerine olan etkilerini değerlendirerek, kültürel bağlamın tarihî figürlerin davranışları ve yaşamları üzerindeki derin etkisinin göz ardı edilmemesi gerekliliğinin altını çizmek amaçlanmıştır. Bu çalışma, tarihî biyografilere psikolojik yaklaşımların uygulanmasında doğal ve kültürel farklılıkların dikkate alınmasının, geçmişte daha kapsamlı ve nüanslı bir şekilde anlama çabalarına önemli bir katkı sağlayacağını belirtmiş aynı zamanda psikoloji kuramlarından yararlanırken “farklılıkları” dikkate alarak “toptancı” tespitlerin meydana getireceği hatalı sonuçları da azaltabileceğini ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla, tarihçilere ve araştırmacılara, tarihî figürlerin yaşamlarını sadece dönemin olayları bağlamında değil, aynı zamanda bireylerin içsel dünyalarını ve kültürel bağlamdaki etkileşimlerini de içeren bir bakış açısıyla değerlendirme imkânı sunmaktadır. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmalarda, psikoloji kuramlarının uygulandığı tarihî biyografilerde doğal ve kültürel farklılıkların hesaba katılarak daha detaylı incelenmesi, tarih disiplinine önemli bir derinlik kazandırabilir.

Kaynaklar

Agorastos, A., Demiralay, C., ve Huber, C. G. (2014). Influence of Religious Aspects and Personal Beliefs on Psychological Behavior: Focus on Anxiety Disorders. *Psychology Research and Behavior Management*, 7, 93–101.

Alexander, I. E. (1988). Personality, Psychological Assessment and Psychobiography. *Journal Of Personality*, 56 (1), 265-294.

Atari, M. ve Dehghani, M. (2022). Language Analysis in Moral Psychology. *The Atlas of Language Analysis in Psychology*. Guilford Press. 207-228.

Ateş, Ö. F. ve Arık, Ş. (2022). Ontolojik ve Epistemolojik Açından Biyografi Yazıcılığına Teorik Bir Bakış. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (14), 318-343.

Baysal, M. (2022). Positive Psychology and Spirituality: A Review Study. *Spiritual Psychology and Counseling*, 7 (3), 359-388.

Carlson, R. (1988). Exemplary Lives: The Use of Psychobiography for Theory Development. *Journal Of Personality*, 56 (1), 105–138.

Doherty, G.D. (2008), On Quality in Education. *Quality Assurance in Education*, 16 (3), 255-265.

Gergen, Kenneth J. (1998). History and Psychology: Three Weddings and a Future. *An Emotional History of the United States*, 15-29.

Greenfield, P. M. (2013). The Changing Psychology of Culture From 1800 through 2000. *Psychological Science*, 24, 1722–1731.

Gronn, P. (1993). Psychobiography on The Couch: Character, Biography and The Comparative Study of Leaders. *The Journal of Applied Behavioural Science*, 29 (3), 343-358.

Howe, M. (1997). Beyond Psychobiography: Towards More Effective Syntheses of Psychology and Biography. *British Journal of Psychology*, 88 (2), 235-248.

Ibrahim, M. (2018). Religion and Well-Being: Differences by Identity and Practice. *Psi Chi Journal Of Psychological Research*, 23, 72-85.

Manstead, A.S.R. (2018), The Psychology of Social Class: How Socioeconomic Status Impacts Thought, Feelings, and Behaviour. *British J. Soc. Psychol*, 57, 267-291.

McAdams, D. P. (1988). Biography, Narrative, and Lives: An Introduction. *Journal of Personality*, 56 (1), 1-18.

Moalem, Sharon, (2016). *Genler Unutmaz* (Çev. Ezgi Başer). NTV Yayınları.

Muthukrishna, M., Henrich, J., ve Slingerland, E. (2021). Psychology as a Historical Science. *Annual Review of Psychology*, 72, 717-749.

Ridley, Matt. (2009). *Genler Çeviktir- Doğuştan Gelen Özellikler Mi Çevresel Etkenler Mi?*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Schützenberg, A. A. (2014). *Psikosoybilim* (Çev. Kağan Kahveci). Türkiye İş Bankası Yayınları.

Watson, L.C. (1976). Understanding a Life History as a Subjective Document: Hermeneutical and Phenomenological Perspectives. *Society for Psychological Anthropology*, 4, 95-131.